

Współpraca Rosji z Chinami jako alternatywa dla ograniczenia obecności rosyjskiego sektora energetycznego w Europie¹

Abstrakt

Artykuł jest poświęcony zasobom energetycznym Rosji, która za pomocą rurociągów kształtuje rynek odbiorców, a także – zgodnie ze swoimi interesami – wpływa na ich postawy i działania. W związku z inwazją na Ukrainę 24 lutego 2022 r. i sankcjami nałożonymi na Federację Rosyjską istotne jest pytanie o przyszłość rosyjskiego sektora energetycznego i alternatywę dla tamtejszego rynku węgłowodorów. Autor opisał bilateralne relacje na rynku energii między Chińską Republiką Ludową a Federacją Rosyjską. Celem artykułu jest analiza historii tej współpracy, jej stanu obecnego oraz dokonanie predykcji jej rozwoju w związku z ograniczeniami rosyjskiej obecności na europejskim rynku energetycznym.

Słowa kluczowe Rosja, Chiny, Azja, gaz, ropa, węglowodory.

¹ Artykuł powstał na podstawie pracy magisterskiej pt. *Rurociągi energetyczne jako narzędzie geopolityki Federacji Rosyjskiej*, obronionej na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Autor wykorzystał fragmenty rozdziału 3. pt. *Aktywność sektora energetycznego Federacji Rosyjskiej w państwach Azji*. Praca została nagrodzona w XII edycji konkursu Szefa ABW na najlepszą pracę doktorską, magisterską lub licencjacką dotyczącą bezpieczeństwa państwa w kontekście zagrożeń wywiadowczych, terrorystycznych, ekonomicznych. Całość pracy jest dostępna pod adresem: https://www.researchgate.net/publication/365034953_Rurociągi_energetyczne_jako_narzedzie_geopolityki_Federacji_Rosyjskiej_Energy_pipelines_as_a_tool_of_the_Russian_Federation's_geopolitical_policy.

Russia-China cooperation as an alternative for Russian energy in Europe

Abstract

With almost 20% of the world's natural gas reserves and more than 6% of the world's oil reserves, Russia's economic development is based on the production and export of hydrocarbons. This article is an excerpt from a diagnostic and analytical study of Russia's energy resources, which, with the help of pipelines, shapes the market of consumers, influencing their attitudes and behaviour in line with its interests. The series of sanctions imposed on the Russian Federation after 24 February 2022, in connection with the full-scale aggression against Ukraine, poses the question of the future of the Russian energy sector and an alternative to the hydrocarbon market there. The author reconstructed bilateral energy relations between the People's Republic of China and the Russian Federation by analysing the history, current situation and making predictions about the potential future of bilateral cooperation in the light of the reduction of Russian energy presence in Europe. The article has been expanded to include an update on the state of bilateral relations in the first half of 2023.

Keywords

Russian Federation, People's Republic of China, natural gas, oil, hydrocarbons.

Chińska Republika Ludowa na rynku zasobów i produkcji węglowodorów

Od początku lat 90. XX w. Europa była najważniejszym kierunkiem rozwoju rosyjskiej polityki energetycznej. Analiza danych dotyczących eksportu rosyjskich węglowodorów pokazuje wyraźnie, że do końca 2021 r. do Europy trafiało ok. 33% węgla, 50% ropy oraz 75% gazu². Rozpoczęta w pierwszej połowie lat 90. ubiegłego wieku

² Czy Putin zakręci kurek? Czekaj nas kryzys energetyczny? – Jakub Wiech i Piotr Zychowicz, YouTube, 8 VIII 2022 r., https://www.youtube.com/watch?v=j9PRN9jAeHM&t=2819s&ab_channel=HISTORIAREALNA [dostęp: 9 IX 2022].

energetyczna ekspansja Rosji w regionie Morza Kaspijskiego stała się drugim głównym kierunkiem działań tego państwa w sektorze naftowo-gazowym. Wraz z końcem pierwszej dekady XXI w. Federacja Rosyjska (FR) zacieśniła w tej materii także dwustronne relacje z Chińską Republiką Ludową (ChRL) i tym samym otworzyła trzeci kierunek. Z powodu rosyjskiej inwazji na Ukrainę, a także sankcji nałożonych przez Unię Europejską (UE) zasadne jest przeanalizowanie relacji energetycznych między Rosją i Chinami pod kątem zabezpieczenia na przyszłość alternatywnego kierunku rosyjskich dostaw.

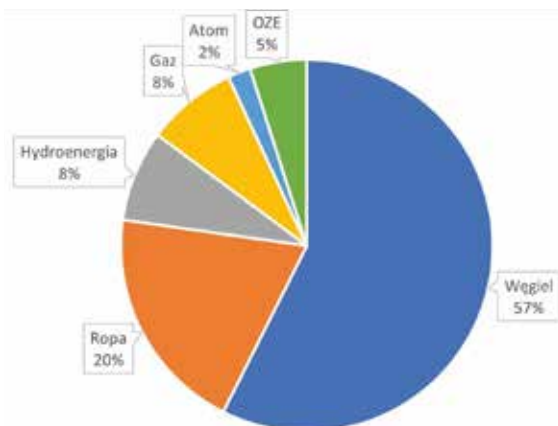
W połowie ostatniej dekady XX w. nastąpił dynamiczny rozwój chińskiej gospodarki. Tamtejsze władze zdały sobie sprawę z niemożliwości całkowitego zaspokojenia przyszłych potrzeb energetycznych³. Przewidywania potwierdziły się wraz z przystąpieniem Chin do Światowej Organizacji Handlu (ang. World Trade Organization) w 2001 r., a co za tym idzie – z jeszcze szybszym wzrostem gospodarczym i otwarciem się na świat⁴. Zgodnie z profilem energetycznym opracowanym przez Międzynarodową Agencję Energetyczną Chiny są zarówno największym konsumentem, jak i producentem energii na świecie. Jest to państwo, w którym za 57% całkowitego zużycia energii⁵ odpowiada spalanie węgla (wykres 1). Dla kontrastu – w miksie energetycznym Chin ropa to 20%, gaz natomiast – 8%. Warto jednak wspomnieć, że rząd Chin przewiduje zwiększenie udziału procentowego gazu do 30% ok. 2030 r.⁶

³ W 1988 r. w Chinach utworzono Ministerstwo Energii. Zostało ono rozwiązane w 1993 r., ponieważ z biegiem czasu coraz więcej kompetencji tego resortu pokrywało się z zadaniami współistniejących ministerstw. Należy zaznaczyć, że państwowe agencje sektora energetycznego były wówczas nieustannie reorganizowane, dlatego też zadanie kreowania polityki energetycznej Chin przejęły trzy duże przedsiębiorstwa. W 1988 r. utworzono China National Petroleum Corporation (CNPC), odpowiadające dziś za ponad 2/3 chińskich zdolności produkcyjnych ropy naftowej. Po likwidacji Ministerstwa Energii CNPC stało się głównym realizatorem polityki energetycznej Chin. Obok CNPC istotną rolę odgrywały i nadal odgrywają China National Offshore Oil Corporation (założone w 1982 r., odpowiadające za poszukiwania i produkcję ropy na morzach i oceanach) oraz China Petroleum and Chemical Corporation (założone w 2000 r. i zapewniające obecnie połowę zdolności rafineryjnych Chin). Zob. S. Zhao, *China's Global Search for Energy Security: Cooperation and competition in Asia-Pacific*, „Journal of Contemporary China” 2008, nr 17, s. 207–227, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10670560701809460> [dostęp: 4 XI 2023]. Działania tych trzech podmiotów de facto kreowały chińską politykę energetyczną i ten stan utrzymywał się do 2008 r., kiedy to powołano Narodową Administrację Energetyczną. W styczniu 2010 r. została ona przekształcona w ponadresortową Narodową Komisję Energetyczną, a na jej czele stanął premier. Zob. B. Góralczyk, *Geostrategia energetyczna Chin*, Centrum Strategii Energetycznych, https://cire.pl/pliki/2/csebogdan_goralczykgeostrategia_energetyczna_chin.pdf, s. 3–4 [dostęp: 4 XI 2023].

⁴ B. Góralczyk, *Geostrategia energetyczna Chin...*

⁵ *Country Analysis Executive Summary: China*, U.S. Energy Information Administration, 8 VIII 2022 r., <https://www.eia.gov/international/analysis/country/CHN> [dostęp: 16 VIII 2022].

⁶ Tamże.

Wykres 1. Całkowite zużycie energii w Chinach w 2019 r. pod względem rodzaju paliwa.

Opracowano na podstawie: *Country Analysis Executive Summary: China*, U.S. Energy Information Administration, 8 VIII 2022 r., <https://www.eia.gov/international/data/country/CHN> [dostęp: 21 IX 2023].

Chińska Republika Ludowa ma udokumentowane złoża ropy na poziomie 26 mld baryłek (tabela 1), przy czym wykorzystuje ok. 14,3 mln baryłek dziennie (b/d), a produkcja krajowa zabezpiecza niespełna 30% dziennego popytu. Podobnie sytuacja kształtuje się w sektorze gazowym, którego udokumentowane złoża wynoszą 8,4 bln m³. Przy rocznym zapotrzebowaniu ok. 330 mld m³ oznacza to, że wewnątrz krajowa produkcja na poziomie ok. 194 mld m³ zaspokaja niecałe 60% potrzeb. Mimo że Chiny mogłyby pokrywać 90% swojego zapotrzebowania na energię, decydują się importować niemal połowę potrzebnej ropy oraz 139 mld m³ gazu, z czego 45 mld m³ gazociągami i 94 mld m³ w postaci gazu LNG (ang. *liquefied natural gas*, pol. skroplony gaz ziemny)⁷.

Tabela 1. Zasoby ropy naftowej i gazu naturalnego oraz ich dzienna (ropa) i roczna (gaz) produkcja w Chinach i Rosji w 2020 r.

Państwo	Ropa naftowa (zasoby)	Ropa naftowa (produkcja)	Gaz naturalny (zasoby)	Gaz naturalny (produkcja)
Chiny	26 mld b	3,9 mln (b/d)	8,4 bln m ³	194 mld m ³
Rosja	108 mld b	10,6 mln (b/d)	37,4 bln m ³	639 mld m ³

Opracowano na podstawie: *Statistical Review of World Energy 2021*, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-full-report.pdf> [dostęp: 21 IX 2023].

⁷ Tamże.

Gdy w 1949 r. w Chinach kontynentalnych władzę objęli komuniści, Związek Radziecki, będący wówczas centrum ruchu komunistycznego, wspierał Państwo Środka swoimi inżynierami i pracownikami technicznymi, a także pomagał finansowo oraz ideowo w koordynowaniu państwa komunistycznego. Jednakże spór graniczny zaistniały w latach 60. XX w. oraz związane z nim perturbacje przyczyniły się do ochłodzenia relacji między tymi państwami⁸. Sytuacja zmieniła się na początku lat 90. ubiegłego stulecia, kiedy Borys Jelcyn pojawił się w Pekinie z pierwszą oficjalną wizytą po rozpadzie ZSRR. Jej konsekwencją było zawarcie w 1994 r. „konstruktywnego partnerstwa” zwięźzonego trzy lata później „strategicznym partnerstwem” na XXI w., a za prezydentury Władimira Putina – dwustronnym traktatem o dobrym sąsiedztwie, przyjaźni i współpracy⁹.

Początek współpracy energetycznej między Rosją a Chinami

W XX w. między Rosją a Chinami nie było żadnej współpracy energetycznej. Oba państwa natomiast zwróciły uwagę na kraje basenu Morza Kaspijskiego. O ile Rosjanie dużo szybciej rozpoczęły aktywne działania w tym regionie, o tyle Chiny dopiero określały swój cel poszukiwania ropy i gazu za granicą w przyjętej dziesiątej edycji planu pięcioletniego, określanego mianem „pięciolatki”¹⁰. Obrana strategia sprawiła, że w 2003 r. Chiny zajmowały trzecie miejsce na świecie pod względem importu ropy¹¹, a rok później były odpowiedzialne za 60% wzrostu światowego zużycia energii¹².

Dwa mocarstwa w równym stopniu zainteresowane kaspijskimi złożami początkowo nie rywalizowały ze sobą bezpośrednio. Chiny w przeciwieństwie do Rosji nie przejawiały skłonności do ingerencji w ustrój czy politykę państw nadkaspjskich.

⁸ P. Stronski, N. Ng, *Cooperation and competition: Russia and China in Central Asia, the Russian Far East, and the Arctic*, Carnegie Endowment for International Peace, luty 2018 r., s. 4–5, <https://carnegeendowment.org/2018/02/28/cooperation-and-competition-russia-and-china-in-central-asia-russian-far-east-and-arctic-pub-75673> [dostęp: 16 VIII 2022].

⁹ S. Zhao, *The Making of China's Periphery Policy*, w: *Chinese Foreign Policy: Pragmatism and Strategic Behavior*, S. Zhao (red.), Routledge 2004, s. 256–275.

¹⁰ S. Zhao, *China's Global Search for Energy Security: cooperation and competition in Asia-Pacific*, „Journal of Contemporary China” 2008, nr 17, s. 208–210, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10670560701809460> [dostęp: 16 VIII 2022].

¹¹ W tym samym roku Chiny zawarły ponad 20 kontraktów z 12 krajami na eksport ropy.

¹² E.S. Downs, *Brookings Foreign Policy Studies Energy Security Series: China*, Brookings, 1 XII 2006 r., <https://www.brookings.edu/research/brookings-foreign-policy-studies-energy-security-series-china/> [dostęp: 16 VIII 2022].

Opierały swoje działania na kwestiach gospodarczych. Jednak z upływem czasu, wzrostem znaczenia gospodarczo-politycznego Chin, stopniowym dorównywaniem Rosji, a w końcu wyprzedzeniem jej w walce o najważniejszą rolę w regionie, Pekin przy wsparciu China National Petroleum Corporation (CNPC) doprowadził w 2009 r. do budowy najważniejszego dla siebie gazociągu Azja Centralna–Chiny¹³, a następnie do jego rozbudowy w 2010 r. oraz 2014 r.¹⁴ Jest to fakt o tyle istotny, że wpisuje się w Inicjatywę Pasa i Szlaku zapoczątkowaną w 2013 r. przez chińskiego przywódcę Xi Jinpinga. Wspomniany gazociąg powstał w ramach realizacji założeń tej inicjatywy. Państwo Środka w ten sposób podporządkowało sobie turkmeński gaz oraz ustanowiło Kazachstan głównym państwem pod względem energetycznym w basenie Morza Kaspijskiego w ramach realizacji Inicjatywy Pasa i Szlaku¹⁵. Co ciekawe, mimo wieloletnich starań UE i Stanów Zjednoczonych mających na celu osłabienie pozycji Rosjan w regionie, to Chiny – nieuznawane przez Rosjan za wrogo nastawione wobec nich – przełamały rosyjski monopol. Federacja Rosyjska, nie chcąc narażać własnych bilateralnych projektów na Dalekim Wschodzie prowadzonych wspólnie z Państwem Środka, musiała się z tym pogodzić¹⁶.

Zacieśnianie współpracy energetycznej

Bezpośrednie otwarcie chińsko-rosyjskich projektów energetycznych nastąpiło w 2004 r. Wówczas Japonia (nieposiadająca własnych zasobów ropy i gazu) lobbowała w Moskwie za projektem ropociągu. Rząd Japonii wyłożył 5 mld dolarów na pokrycie części kosztów budowy i zadeklarował przeznaczenie kolejnych 7 mld na rozwój syberyjskich złóż oraz 2 mld na wsparcie rosyjskich projektów społecznych¹⁷. W negocjacjach wzięła też udział strona chińska i zaoferowała ponad 12 mld dolarów, argumentując przy tym, że rosyjska ropa jest jej potrzebna z uwagi na strategiczne bezpieczeństwo energetyczne. Oficjalnie to Chiny wygrały negocjacje. Oferta Japonii została odrzucona ze względu na spór o Wyspy Kurylskie. Niemniej Japonia i tak odniosła sukces, gdyż Chiny rościły sobie prawo do własności ostatniego

¹³ W tym czasie powstał pierwszy rurociąg naftowy ESPO Rosja–Chiny.

¹⁴ *Central Asia–China Gas Pipeline*, Global Energy Monitor, https://www.gem.wiki/Central_Asia%E2%80%93China_Gas_Pipeline [dostęp: 21 IX 2023].

¹⁵ P. Stronski, N. Ng, *Cooperation and competition...*, s. 11–13.

¹⁶ W interesie FR było utrzymywanie pozytywnych relacji z ChRL w regionie. Z uwagi na swoje znaczenie gospodarczo-polityczne Chiny niejednokrotnie były mediatorem w sporach między Rosją a państwami nadkaspjskimi. Co więcej, Rosjanie mieli udziały w gazociągu z Turkmenistanu do Chin.

¹⁷ S. Zhao, *China's Global Search for...*, s. 224–226.

odcinka ropociągu, co pozwoliłoby im kontrolować tranzyt ropy. Wobec chińskiego stanowiska Transneft¹⁸ zdecydował o zabezpieczeniu w postaci dodatkowego rozgałęzienia ropociągu do Japonii¹⁹. Efektem tego było powstanie w 2009 r. pierwszego rosyjsko-chińskiego rurociągu naftowego Syberia Wschodnia–Ocean Spokojny (ESPO) o przepustowości 1,6 mln b/d²⁰. W związku ze stale rosnącym zapotrzebowaniem chińskiej gospodarki na ropę w 2012 r. zainaugurowano drugą fazę budowy ropociągu. Realizacji inwestycji towarzyszyły trudności. W trakcie prac Transneft oskarżył CNPC o celowe niedopłaty w wysokości 20 mln dolarów miesięcznie za odbieraną ropę. Mimo sporu projekt ukończono i zwiększono moce przesyłowe ESPO o 1,013 mln b/d²¹. W latach 2013–2016 Rosja podwoiła swój eksport do Chin i stała się głównym dostawcą ropy do Państwa Środka, przewyższając pod tym względem nawet Arabię Saudyjską²². W 2019 r. na pierwsze miejsce powróciła Arabia Saudyjska, Rosja natomiast pozostała największym eksporterem niewchodzącym w skład OPEC²³. Strona chińska zainwestowała w równoległy rurociąg naftowy i zapewniła sobie w ten sposób dodatkowe dostawy ropy w wysokości 304 tys. b/d oraz powołała specjalnie do tego projektu nowy podmiot – PipeChina²⁴.

Współpraca w ramach sektora gazowego jest nieporównywalnie skromniejsza niż w sektorze naftowym. Główna produkcja i eksport gazu dla Chin pochodzą z rosyjskiego Dalekiego Wschodu. Warto odnotować, że powołane w maju 2012 r.

¹⁸ Chociaż budowę kredytowała strona chińska, ostatecznie w wysokości 25 mld dolarów, a prace prowadziły Transneft (państwowy i największy operator rurociągów naftowych i rurociągów produktów naftowych w Rosji) i Rosneft (jeden z podmiotów sektora naftowo-gazowego), to właścicielem i operatorem pierwszej fazy ropociągu ESPO jest w całości Transneft.

¹⁹ S. Zhao, *China's Global Search for...*, s. 225.

²⁰ *Eastern Siberia–Pacific Ocean Oil Pipeline*, Global Energy Monitor, https://www.gem.wiki/Eastern_Siberia%E2%80%93Pacific_Ocean_Oil_Pipeline [dostęp: 16 VIII 2022].

²¹ J. Helmer, *Russia, China clash over oil price, supply*, Asia Times, 5 V 2011 r., https://web.archive.org/web/20110508131502/http://www.atimes.com/atimes/Central_Asia/ME05Ag01.html [dostęp: 16 VIII 2022].

²² *Russia top crude oil supplier to China for 2016*, Reuters, 23 I 2017 r., <https://www.reuters.com/article/china-economy-trade-crude-idAFB9N1FA005> [dostęp: 16 VIII 2022].

²³ *China's crude oil imports surpassed 10 million barrels per day in 2019*, U.S. Energy Information Administration, 23 III 2020 r., <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=43216> [dostęp: 4 XI 2023]. Dokładniejsze zobrazowanie struktury importu ropy do Chin na bazie danych za 2020 r.: Arabia Saudyjska – 16%, Rosja – 15%, Irak – 11%, Angola – 8%, Brazylia – 8%, Oman – 7%, ZEA – 6%, Kuwejt – 5%. Zob. *China's crude oil imports in 2021 declined by 5.4% to 513 Mt*, Enerdata, 17 I 2022 r., <https://www.enerdata.net/publications/daily-energy-news/chinas-crude-oil-imports-2021-declined-54-513-mt.html> [dostęp: 20 X 2023].

²⁴ C. Zu, *Russia crude oil pipeline capabilities to mainland China – The ESPO crude oil pipeline*, S&P Global Commodity Insights, 1 IV 2022 r., <https://ihsmarkit.com/research-analysis/espo-crude-oil-pipeline.html> [dostęp: 16 VIII 2022].

Ministerstwo Federacji Rosyjskiej ds. Rozwoju Dalekiego Wschodu i Arktyki niejednokrotnie podkreślało znaczenie współpracy z Chinami dla wzmocnienia bezpieczeństwa oraz umocnienia pozycji rosyjskiego Dalekiego Wschodu w Azji Północno-Wschodniej²⁵. W 2014 r. Władimir Putin zaproponował wyłączenie Chin spod zakazu sprzedaży zagranicznym podmiotom większościowych udziałów w przypadku dużych projektów wydobywczych na terytorium FR. Tym samym podkreślił znaczenie współpracy z Chinami. Ostatecznie ofertę wycofano (najpewniej z powodu braku chińskiej aktywności), niemniej dwa lata później Chińczycy rzeczywiście ulokowali działalność kilkunastu swoich przedsiębiorstw w 12 sektorach rosyjskiej gospodarki dalekowschodniej²⁶, oficjalnie uzasadniając swoje działania nadprodukcją dóbr²⁷.

Do końca 2018 r. FR eksportowała do Chin gaz jedynie w formie LNG i w wysokości zaledwie 3,9 mld m³. Ta sytuacja zaczęła się zmieniać na przełomie 2013 i 2014 r., kiedy po dekadzie dwustronnych negocjacji Gazprom zawarł na 30 lat umowę z CNPC na budowę pierwszego rosyjsko-chińskiego gazociągu o nazwie Siły Syberii²⁸. Zakontraktowano 38 mld m³ gazu rocznie i chociaż oficjalnie nie ujawniono ceny, jaką Chiny płacą za rosyjskie dostawy, szacuje się, że przez wzgląd na różnice potencjałów gospodarczych, a także rosyjską agresję na Donbasie, a co za tym idzie – nakładane na Rosję sankcje oraz ostracyzm panujący wobec niej w Europie, płacą one mniej niż wynosiła średnia stawka dla państw europejskich²⁹. Otwarty oficjalnie w 2019 r. rurociąg łączący Władywostok z chińskim Heihe jest pierwszą z planowanych dwóch faz budowy tego gazociągu. Zgodnie z przyjętymi założeniami rozbudowa tej inwestycji ma zakończyć się w 2025 r. Zapewniłaby wówczas pełną przepustowość wynoszącą 38 mld m³ i tym samym umożliwiła realizację kontraktu podpisanego w 2014 r.³⁰

²⁵ P. Stronski, N. Ng, *Cooperation and competition...*, s. 18.

²⁶ W 2015 r. część społeczności rosyjskiego Dalekiego Wschodu protestowała przeciwko pojawieniu się Chińczyków, gdyż ze sceptycyzmem podchodziła do wydzierzawienia stronie chińskiej 100 tys. hektarów terenu na 49 lat.

²⁷ D. Strelavina, *Chinese businesses see Russian Far East as manufacturing hub*, Russia Beyond, 5 V 2016 r., https://www.rbth.com/business/2016/05/05/chinese-businesses-see-russian-far-east-as-manufacturing-hub_590459 [dostęp: 16 VIII 2022].

²⁸ *Power of Siberia Gas Pipeline*, Global Energy Monitor, https://www.gem.wiki/Power_of_Siberia_Gas_Pipeline [dostęp: 16 VIII 2022].

²⁹ Z. Keck, *China and Russia Sign Massive Natural Gas Deal*, The Diplomat, 21 V 2014 r., <https://thediplomat.com/2014/05/china-and-russia-sign-massive-natural-gas-deal/> [dostęp: 16 VIII 2022].

³⁰ M. Bogusz, J. Jakóbcowski, W. Rodkiewicz, *Oś Pekin-Moskwa. Fundamenty asymetrycznego sojuszu*, Raport OSW, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Raport-OSW_Os-Pekin-Moskwa_net.pdf, s. 69–70 [dostęp: 16 VIII 2022].

W pierwszej połowie 2022 r. Rosjanie wyeksportowali do Chin niecałe 18 mld m³ gazu. Nie dziwi zatem to, że dwa pozostałe projekty forsowane przez Rosję – Siła Syberii 2³¹ oraz gazociąg Sachalin–Hokkaido³² – dotąd nie zostały zrealizowane. O ile ten pierwszy, którego rozpoczęcie budowy Rosjanie proponowali na 2024 r., jest obecnie projektem wstrzymanym, o tyle Sachalin–Hokkaido upadł całkowicie i nic nie wskazuje na zmiany, tym bardziej że nie zostały zrealizowane cele tranzytowe pierwszej Siły Syberii³³.

Perspektywicznym kierunkiem rozwoju chińsko-rosyjskiej współpracy energetycznej jest Arktyka, która z powodu zmian klimatycznych staje się coraz bardziej dostępna dla eksploracji surowców. Szacuje się, że ten region skrywa zasoby odpowiadające 13% światowych złóż ropy i 30% gazu³⁴. Federacja Rosyjska, sprawująca w latach 2021–2023 prezydencję w tzw. Radzie Arktycznej, już w 2009 r. uznała Arktykę za strategiczne zabezpieczenie surowcowe w dalekiej przyszłości³⁵. Rosjanie w drugiej dekadzie XXI w. intensywnie zabiegali o zainteresowanie Chin, Indii oraz Korei Południowej inwestowaniem w swoje projekty energetyczne w regionie Arktyki. Jak dotąd największym sukcesem był chiński udział w projekcie Jamał LNG – prowadzonym przez niezależną od Kremla firmę Novatek – w który CNPC zainwestowało 12 mld dolarów, nabywając 20% udziałów³⁶. Niemniej jednak Chiny odnoszą się do tej inicjatywy z widoczną rezerwą. Po pierwsze, chińska aktywność w Arktyce jest po części rywalizacją Chin z innymi państwami o wpływy gospodarcze (idea Nowego Jedwabnego Szlaku). Po drugie, ich obecność na północy wpisuje się w rywalizację ze Stanami Zjednoczonymi. Po trzecie, to Rosjanie bardziej potrzebują eksportu gazu niż Chiny jego importu. Należy w tym miejscu

³¹ *Power of Siberia 2 Gas Pipeline*, Global Energy Monitor, https://www.gem.wiki/Power_of_Siberia_2_Gas_Pipeline [dostęp: 16 VIII 2022].

³² *Sakhalin-Hokkaido Gas Pipeline*, Global Energy Monitor, https://www.gem.wiki/Sakhalin-Hokkaido_Gas_Pipeline [dostęp: 16 VIII 2022].

³³ M. Bogusz, J. Jakóbowski, W. Rodkiewicz, *Oś Pekin-Moskwa...*, s. 70.

³⁴ *Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*, U.S. Geological Survey Fact Sheet, U.S. Department of the Interior, 2008 r., <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf> [dostęp: 16 VIII 2022].

³⁵ Federacja Rosyjska jest nie tylko największym państwem na świecie, lecz także największym państwem arktycznym. Ma najdłuższą linię brzegową przylegającą do obszaru arktycznego (24 150 km). „Rosyjska Arktyka” rozciąga się od Murmańska po Jakucję. Według danych podanych na stronie Rady Arktycznej szacuje się, że populacja tej części FR wynosi 2,5 mln ludzi, w tym 40 rdzennych ludów żyjących na tych terenach. Zob. <https://arctic-council.org/about/states/russian-federation/> [dostęp: 21 IX 2023].

³⁶ M. Bennet, *Russia and China Claim Success at Yamal LNG*, The Maritime Executive, 15 XII 2017 r., <https://maritime-executive.com/editorials/russia-and-china-claim-success-at-yamal-lng> [dostęp: 16 VIII 2022].

przypomnieć, że ponad połowa rocznego zapotrzebowania na gaz jest pokrywana przez produkcję wewnątrz krajową Chin (ok. 194 mld m³)³⁷. Co więcej, ChRL przez lata zagwarantowała sobie znaczną dywersyfikację tego surowca przez połączenia z Azją Centralną oraz Birmą (łącznie przepustowość to 70 mld m³, przy czym obecny tranzyt to 48 mld m³). Ponadto udział gazu rurociągowego w chińskim imporcie wynosi zaledwie 32%. Reszta importu odbierana jest w 21 terminalach w formie gazu LNG, którego największym dostawcą dla Chin jest Australia, pokrywająca 46% rocznego importu LNG³⁸.

Konkluzja

Przeprowadzona analiza ukazuje znaczną dysproporcję potencjału gospodarczego Rosji i Chin. Biorąc pod uwagę rozpatrywane źródła energii (ropa, gaz, gaz LNG), widać zależność Moskwy od Pekinu. Mimo rosyjskich sukcesów w budowie ropociągów i eksporcie gazu projekty infrastruktury gazowej mają dla Chin drugorzędne znaczenie. Obecnie rosyjski eksport tego surowca do Chin wynosi ok. 18 mld m³, co stanowi ok. 11% wolumenu eksportowanego do Europy, a w dodatku nie wykorzystuje dostępnej przepustowości Siły Syberii. Nie dziwi zatem wstrzymanie negocjacji dotyczących Siły Syberii 2. Ponadto słuszne wydaje się założenie, że nawet przy motywowanej politycznie przyspieszonej rozbudowie gazowej magistrali niemożliwe będzie dla Rosji zastąpienie rynku europejskiego rynkiem chińskim. Jak wynika bowiem z analizy miksu energetycznego Państwa Środka, Chiny priorytetowo traktują projekty związane z LNG, w których na rynku rosyjskim od kilku lat najintensywniej rozwijał się niekontrolowany przez Kreml Novatek. Można zatem przypuszczać, że ChRL nie stanowi w najbliższych miesiącach czy też latach realnej alternatywy dla rosyjskiego eksportu węglowodorów w przypadku zwiększenia sankcji związanych z rosyjską inwazją na Ukrainę. Warto dodać, że w maju 2022 r. kontrakt na dostawę rosyjskiej ropy zawarły Indie, które zakupiły 24 mln baryłek. Nawet takie zamówienie nie zaspokoi jednak potrzeb Rosji, a brak infrastruktury łączącej Rosję z Indiami dodatkowo utrudni ewentualną współpracę. Co więcej, rosyjska ropa ural jest ok. 35% tańsza niż ropa brent, co przy obecnie obserwowanych spadkach cen ropy przekłada się na zacieranie korzystnej różnicy przy zakupie ropy z Rosji³⁹.

³⁷ M. Bogusz, J. Jakóbcowski, W. Rodkiewicz, *Oś Pekin-Moskwa...*, s. 70.

³⁸ *Country Analysis Executive Summary: China...*

³⁹ *Indie skusiły się na promocję Putina. Kupują coraz więcej rosyjskiej ropy*, money.pl, 30 V 2022 r., <https://www.money.pl/gospodarka/indie-skusily-sie-na-promocje-putina-kupuja-coraz-wiecej-rosyjskiej-ropy-6774525547792960a.html> [dostęp: 16 VIII 2022].

Aktualizacja – stan na 2023 rok

Chociaż temat sankcji energetycznych względem Rosji został podniesiony na forum międzynarodowym niedługo po rozpoczęciu pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę, to należy mieć na uwadze, że najważniejsze obostrzenia dotyczące importu rosyjskiej ropy oraz produktów ropopochodnych weszły w życie dopiero z końcem 2022 r. Warto także zaznaczyć, że gaz naturalny nie został objęty sankcjami, a spadki w jego unijnym imporcie są spowodowane przede wszystkim działaniami samej FR w tej sprawie oraz uszkodzeniami magistrali Nord Stream I i Nord Stream II. Jest to o tyle istotne, że rok 2022 przyniósł rosyjskim przedsiębiorstwom rekordowe zyski z eksportu węglowodorów. Co więcej, zarówno wprowadzone embarga, jak i indywidualne decyzje państw Zachodu o wstrzymaniu lub zerwaniu energetycznych umów handlowych z Rosją nie wpłynęły na efektywność rosyjskiego eksportu aż do końca listopada 2022 r.⁴⁰ Rosja nie jest jednak w stanie uniknąć strat związanych z nałożonymi na nią sankcjami, a to za sprawą obowiązującego od 5 grudnia 2022 r. embarga na import rosyjskiej ropy drogą morską oraz od 5 lutego 2023 r. – na produkty ropopochodne.

Analizując bilateralne relacje energetyczne na linii Moskwa–Pekin, warto pokrótce prześledzić ewentualne zmiany i trendy w 2023 r. w kontekście przepływów handlowych, inwestycji wydobywczych czy transakcji bezpośrednich. Chińska Republika Ludowa nie dokonała istotnych zmian w relacjach energetycznych z Rosją. Mimo stopniowego zwiększania importu gazu rurociągowego z Rosji nie podpisano żadnych nowych kontraktów długoterminowych, a obecnie obserwowany wzrost wynika bezpośrednio z obowiązującej między tymi państwami umowy dotyczącej Siły Syberii, zakładającej zwiększanie odbieranego wolumenu do 38 mld m³ w 2025 r.⁴¹ Co więcej, ze względu na obecną sytuację polityczną Rosji tamtejszy gaz stał się dla Chin jeszcze bardziej opłacalny ekonomicznie. Warto jednak zaznaczyć, że Chiny zwiększyły import gazu LNG z 4,4 mld m³ do 13,7 mld m³ w październiku 2022 r. i wymieniły część zagranicznych dostawców na rzecz FR⁴². Biorąc pod uwagę import ropy naftowej, to w 2023 r. odnotowano 12-procentowy wzrost względem średniej za 2022 r. Podobny wzrost zauważono także w innych państwach eksportujących ropę do ChRL, co ma swoją przyczynę w zwiększonym

⁴⁰ S. Kardaś, *The calm before the storm: the state and prospects of Russia's oil sector*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 5 I 2023 r., <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2023-01-05/calm-storm-state-and-prospects-russias-oil-sector> [dostęp: 10 VI 2023].

⁴¹ H. Wachtmeister, *Russia-China energy relations since 24 February: Consequences and options for Europe*, Swedish National China Centre, 1 VI 2023 r., <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/sceus/russia-china-energy-relations-since-24-february.pdf>, s. 16 [dostęp: 10 VI 2023].

⁴² Tamże, s. 18.

popycie samych Chin, a nie w działaniu stricte politycznym wobec Rosji. Ogólny udział Rosji w chińskim imporcie ropy wciąż wynosi zatem ok. 18%⁴³.

Pod względem inwestycji wydobywczych nie odnotowano żadnych godnych uwagi ruchów ze strony Chin, co więcej, po ogłoszeniu wycofania się z rosyjskiego rynku części zachodnich przedsiębiorstw, takich jak BP, Total, Wintershall Dea, Equinor, Shell, ExxonMobil i OMV, Chiny stały się największym zagranicznym posiadaczem zasobów energetycznych w Rosji, pod kątem zarówno wartości bieżącej, jak i ilości⁴⁴. Przedstawiciele obecnych w Rosji chińskich przedsiębiorstw, tj. CNPC, China Petroleum and Chemical Corporation (Sinopec) oraz China National Offshore Oil Corporation (CNOOC), otrzymali w marcu 2022 r. polecenie wstrzymania działań w zakresie nowych inwestycji, by nie ryzykować zagrożenia sankcjami ze strony Zachodu za wspieranie rosyjskiego sektora naftowo-gazowego⁴⁵. W 2023 r. nie doszło do żadnych posunięć dotyczących nowych projektów infrastrukturalnych w bilateralnych relacjach energetycznych. Nie podjęto także działań w sprawie dalszego procedowania projektu Siły Syberii 2 po stronie chińskiej, chociaż widać w tym temacie wzmożoną aktywność Rosjan, którzy w ubiegłym roku zakończyli studium wykonalności mongolskiego odcinka magistrali i planują ukończyć go do 2027/2028 r.⁴⁶ Ponadto wizyta Xi Jinpinga w Moskwie w marcu 2023 r. nie przyczyniła się, przynajmniej oficjalnie, do zawarcia nowych umów w sektorze energetycznym.

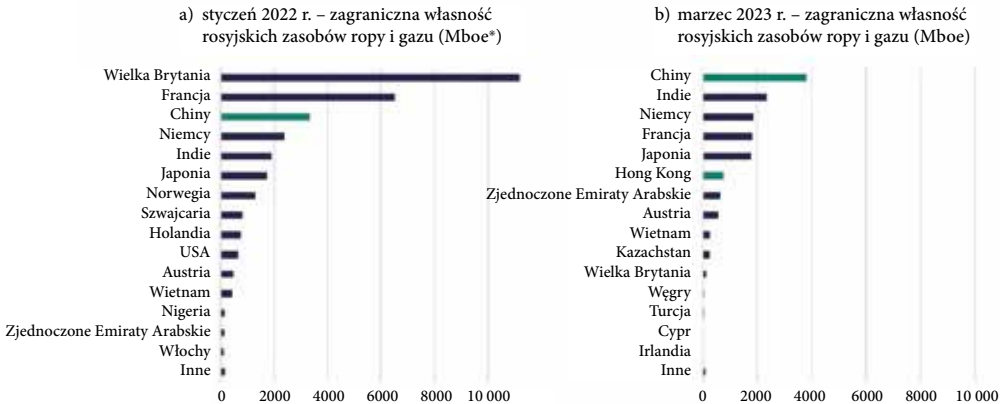
Na wykresie 2 zostały przedstawione dane dotyczące zagranicznych udziałów w zasobach gazu i ropy na terytorium Federacji Rosyjskiej w styczniu 2022 r. oraz w marcu 2023 r.

⁴³ Tamże, s. 13.

⁴⁴ Tamże, s. 23.

⁴⁵ Ch. Aizhu, J. Zhu, M. Xu, *EXCLUSIVE-China's Sinopec pauses Russia projects, Beijing wary of sanctions -sources*, Reuters, 25 III 2022 r., <https://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-china-russia-idCNL-2N2VS0WS> [dostęp: 10 VI 2023].

⁴⁶ R. Dixon, *Xi's delay of Siberia pipeline signals limits to his embrace of Putin*, The Washington Post, 22 III 2023 r., <https://www.washingtonpost.com/world/2023/03/22/xi-putin-russia-china-pipeline/> [dostęp: 10 VI 2023].

* Mboe (ang. *Million barrels of oil equivalent*) – jednostka energii, która łączy różne rodzaje zasobów energetycznych, takich jak ropa naftowa i gaz ziemny, w jedną liczbę, aby łatwiej przedstawić całkowitą ilość energii. Zasoby ropy naftowej są mierzone w baryłkach, a gazu ziemnego – w metrach lub stopach sześciennych. Przeliczenie tych rezerw na ekwiwalent baryłki ropy naftowej (Boe) daje całkowitą zawartość energii w jednej jednostce. W ten sposób gaz naturalny lub inne źródła energii można porównać z energią pochodzącą z jednej baryłki ropy.

Wykres 2. Zagraniczne udziały w zasobach gazu i ropy na terytorium Federacji Rosyjskiej w styczniu 2022 r. (a) i marcu 2023 r. (b).

Źródło: H. Wachtmeister, *Russia-China energy relations since 24 February: Consequences and options for Europe*, Swedish National China Centre, 1 VI 2023 r., <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/sceeus/russia-china-energy-relations-since-24-february.pdf>, s. 23 [dostęp: 10 VI 2023].

Podsumowując, od chwili rozpoczęcia przez Rosję inwazji na Ukrainę Chiny zachowują wyraźną rezerwę w relacjach energetycznych z Moskwą, ale nie zamykają się na współpracę w sektorze naftowo-gazowym, wykorzystując rosyjskie węglowodory jako jeden z kierunków swojej dywersyfikacji. Chiny nie stanowią jednak bezpiecznej alternatywy dla przyszłości rosyjskiej energetyki. Tym bardziej że z powodu exodusu z Rosji części zachodnich przedsiębiorstw ChRL umacnia swoją pozycję, pogłębiając asymetrię w dwustronnym handlu, a co za tym idzie – pośrednio wasalizując Rosję pod kątem sprzedaży surowców energetycznych. Chociaż na tę chwilę Chiny nie wysuwają konkretnych żądań co do większych udziałów w rosyjskich przedsiębiorstwach sektora naftowo-gazowego, to jednak ten scenariusz nie jest niemożliwy, zwłaszcza że strona chińska może być zainteresowana udziałami w eksploatacji arktycznych złóż.

Bibliografia

Zhao S., *The Making of China's Periphery Policy*, w: *Chinese Foreign Policy: Pragmatism and Strategic Behavior*, S. Zhao (red.), Routledge 2004, s. 256–275.

Źródła internetowe

Aizhu Ch., Zhu J., Xu M., *EXCLUSIVE-China's Sinopec pauses Russia projects, Beijing wary of sanctions-sources*, Reuters, 25 III 2022 r., <https://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-china-russia-idCNL2N2VS0WS> [dostęp: 10 VI 2023].

Bennet M., *Russia and China Claim Success at Yamal LNG*, The Maritime Executive, 15 XII 2017 r., <https://maritime-executive.com/editorials/russia-and-china-claim-success-at-yamal-lng> [dostęp: 16 VIII 2022].

Bogusz M., Jakóbowski J., Rodkiewicz W., *Oś Pekin-Moskwa. Fundamenty asymetrycznego sojuszu*, Raport OSW, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/Raport-OSW_Os-Pekin-Moskwa_net.pdf [dostęp: 16 VIII 2022].

Central Asia-China Gas Pipeline, Global Energy Monitor, https://www.gem.wiki/Central_Asia%E2%80%93China_Gas_Pipeline [dostęp: 21 IX 2023].

China's crude oil imports in 2021 declined by 5.4% to 513 Mt, Enerdata, 17 I 2022 r., <https://www.enerdata.net/publications/daily-energy-news/chinas-crude-oil-imports-2021-declined-54-513-mt.html> [dostęp: 20 X 2023].

China's crude oil imports surpassed 10 million barrels per day in 2019, U.S. Energy Information Administration, 23 III 2020 r., <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=43216> [dostęp: 4 XI 2023].

Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle, U.S. Geological Survey Fact Sheet, U.S. Department of the Interior, 2008 r., <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf> [dostęp: 16 VIII 2022].

Country Analysis Executive Summary: China, U.S. Energy Information Administration, 8 VIII 2022 r., <https://www.eia.gov/international/analysis/country/CHN> [dostęp: 16 VIII 2022].

Czy Putin zakreści kurek? Czeka nas kryzys energetyczny? – Jakub Wiech i Piotr Zychowicz, YouTube, 8 VIII 2022 r., https://www.youtube.com/watch?v=j9PRN9jAeHM&t=2819s&ab_channel=HISTORIAREALNA [dostęp: 9 IX 2022].

Dixon R., *Xi's delay of Siberia pipeline signals limits to his embrace of Putin*, The Washington Post, 22 III 2023 r., <https://www.washingtonpost.com/world/2023/03/22/xi-putin-russia-china-pipeline/> [dostęp: 10 VI 2023].

Downs E.S., *Brookings Foreign Policy Studies Energy Security Series: China*, Brookings, 1 XII 2006 r., <https://www.brookings.edu/research/brookings-foreign-policy-studies-energy-security-series-china/> [dostęp: 16 VIII 2022].

Eastern Siberia–Pacific Ocean Oil Pipeline, Global Energy Monitor, https://www.gem.wiki/Eastern_Siberia%E2%80%93Pacific_Ocean_Oil_Pipeline [dostęp: 16 VIII 2022].

Góralczyk B., *Geostrategia energetyczna Chin*, Centrum Strategii Energetycznych, https://cire.pl/pliki/2/csebogdan_goralczykgeostrategia_energetyczna_chin.pdf [dostęp: 4 XI 2023].

Helmer J., *Russia, China clash over oil price, supply*, Asia Times, 5 V 2011 r., https://web.archive.org/web/20110508131502/http://www.atimes.com/atimes/Central_Asia/ME05Ag01.html [dostęp: 16 VIII 2022].

Indie skusily się na promocję Putina. Kupują coraz więcej rosyjskiej ropy, money.pl, 30 V 2022 r., <https://www.money.pl/gospodarka/indie-skusily-sie-na-promocje-putina-kupujaja-coraz-wiecej-rosyjskiej-ropy-6774525547792960a.html> [dostęp: 16 VIII 2022].

Kardaś S., *The calm before the storm: the state and prospects of Russia's oil sector*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 5 I 2023 r., <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2023-01-05/calm-storm-state-and-prospects-russias-oil-sector> [dostęp: 10 VI 2023].

Keck Z., *China and Russia Sign Massive Natural Gas Deal*, The Diplomat, 21 V 2014 r., <https://thediplomat.com/2014/05/china-and-russia-sign-massive-natural-gas-deal/> [dostęp: 16 VIII 2022].

Power of Siberia 2 Gas Pipeline, Global Energy Monitor, https://www.gem.wiki/Power_of_Siberia_2_Gas_Pipeline [dostęp: 16 VIII 2022].

Power of Siberia Gas Pipeline, Global Energy Monitor, https://www.gem.wiki/Power_of_Siberia_Gas_Pipeline [dostęp: 16 VIII 2022].

Russia top crude oil supplier to China for 2016, Reuters, 23 I 2017 r., <https://www.reuters.com/article/china-economy-trade-crude-idAFB9N1FA005> [dostęp: 16 VIII 2022].

Sakhalin-Hokkaido Gas Pipeline, Global Energy Monitor, https://www.gem.wiki/Sakhalin-Hokkaido_Gas_Pipeline [dostęp: 16 VIII 2022].

Statistical Review of World Energy 2021, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-full-report.pdf> [dostęp: 21 IX 2023].

Strelavina D., *Chinese businesses see Russian Far East as manufacturing hub*, Russia Beyond, 5 V 2016 r., https://www.rbth.com/business/2016/05/05/chinese-businesses-see-russian-far-east-as-manufacturing-hub_590459 [dostęp: 16 VIII 2022].

Stronski P., Ng N., *Cooperation and competition. Russia and China in Central Asia, the Russian Far East, and the Arctic*, Carnegie Endowment for International Peace, luty 2018 r., https://carnegieendowment.org/files/CP_331_Stronski_Ng_Final1.pdf [dostęp: 16 VIII 2022].

Wachtmeister H., *Russia-China energy relations since 24 February: Consequences and options for Europe*, Swedish National China Centre, 1 VI 2023 r., <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/sceeus/russia-china-energy-relations-since-24-february.pdf> [dostęp: 10 VI 2023].

Zhao S., *China's Global Search for Energy Security: cooperation and competition in Asia-Pacific*, „Journal of Contemporary China” 2008, nr 17, s. 207–227, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10670560701809460> [dostęp: 4 XI 2023].

Zu C., *Russia crude oil pipeline capabilities to mainland China – The ESPO crude oil pipeline*, S&P Global Commodity Insights, 1 IV 2022 r., <https://ihsmarkit.com/research-analysis/espo-crude-oil-pipeline.html> [dostęp: 16 VIII 2022].

Jan Sobieraj

Absolwent politologii na Uniwersytecie Jagiellońskim i stosunków międzynarodowych na Uniwersytecie Warszawskim. Zawodowo związany z branżą consultingową w sektorze energetycznym oraz think tankiem Instytut Nowej Europy. Jego zainteresowania badawcze obejmują sytuację społeczno-polityczną państw obszaru Europy Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem Rosji, politykę wewnętrzną Polski oraz polską politykę wschodnią.